

A young girl with a braid is looking down at a washtub on a stone ledge. The background is a blurred green, suggesting an outdoor setting. The text is overlaid on the image.

CLEMENS WISSE

Het wasmeisje
van *Zuiderhove*

Roman

HOOFDSTUK 1

Een zwoel windje doet de rietkragen van het riviertje de Lee licht buigen. Langs de dijk van het riviertje loopt een pad dat naar het kleine boerendorp Leedijk leidt. Langs dit pad gaat de jeugd van de aan het riviertje gelegen boerderijen naar de dorps-school. Naarmate de hoeves dichterbij het dorp liggen, groeit het groepje kinderen, dat op de verharde weg in het dorp met luid klompengeklepper zijn komst aankondigt.

Het groepje telde nog maar enkele kinderen toen Lientje de Vree en Heintje Borgman zich aansloten. Heintje woont op Zuiderhove, een wat verderaf gelegen kapitale hoeve. Lientje woont op een steenworp afstand van Zuiderhove en ze zitten samen in de zesde klas van de dorpschool.

Lientje heeft twee vlechtjes die in een gelijkmatig tempo op haar rug dansen als ze probeert Heintje te volgen.

‘Niet zo hard hollen, Heintje, anders kan ik je niet bijhouden, hoor!’ roept ze en Heintje houdt meteen in.

‘Wat is er dan aan de hand?’ vraagt hij, want hij is het niet gewend dat Lientje hem niet kan bijhouden.

‘Mijn klompen zijn een maatje te groot en dat loopt wat moeilijk.’

‘Wie koopt er nou te grote klompen?’ verbaast Heintje zich.

Maar Lientje helpt hem uit de droom. ‘Ik heb ze niet gekocht. Mijn klompen waren stuk en toen kreeg ik een paar dat mijn

broer Rens te klein geworden is.’

‘O.’ Heintje is een gevoelig jongetje en hij wil dan ook niet doorvragen, want hij vindt het wat pijnlijk voor Lientje als ze moet toegeven dat ze thuis geen geld hebben voor nieuwe klompen. Als zoontje van de grootste boer van het dorp hoeft hij nooit op klompen te lopen die hem niet passen. Hij weet dat de vader van Lientje boerenknecht is en alleen de kost moet verdienen voor zijn vrouw en vijf kinderen. De grijpstuiver die Rens sinds kort bij de timmerman verdient, zet geen zoden aan de dijk.

Voordat de bovenmeester met een bel het begin van de lessen aankondigt, hebben de kinderen nog even de tijd om op het schoolplein te spelen. De vlechtjes van Lientje werken als een magneet op de jongens en de brutaalste trekken er stiekem aan. Het doet pijn en de tranen springen haar in de ogen.

‘Au!’ roept ze.

Heintje hoort het. Hij is flink uit de kluiten gewassen en de meeste jongens doen gauw een stapje opzij, want zij kennen de kracht van de boerenzoon. Met hun handen kunnen ze niks uitrusten, maar ze schelden hem uit voor ‘meidengek’.

Omdat Heintje altijd met haar meegaat naar school en het voor haar opneemt als ze gepest wordt, is Lientje een beetje verliefd op hem. De liefde komt niet van één kant, want ook Heintje geeft om haar.

Juffrouw Hoekstra, die de eerste en tweede klas voor haar rekening neemt, vermaakt zich om de zorg die Heintje voor Lientje toont. Ze is zojuist aangekomen en was getuige van de pesterij. Ze weet als geen ander dat kinderen op heel jonge leeftijd al verliefd kunnen zijn.

Als de schooldag erop zit, holt de hele groep in de omgekeerde richting naar huis en is het clubje uitgedund als Lientje en Heintje bijna thuis zijn.

‘Ik ga even gewoon lopen, hoor! Van dat hollen gaan mijn voe-

ten steeds zeerder doen,' puft Lientje.

Heintje heeft er alle begrip voor en als ze rustig voortstappend nog samen overblijven, heeft hij een vraag.

'Heb je zin om vrijdag met onze brik mee te rijden naar de lammermarkt in de stad?' Voor de dorpsjeugd is de lammermarkt een eenmalig gebeuren per jaar en de hele school krijgt dan vrijaf.

'Natuurlijk heb ik daar zin in,' reageert Lientje enthousiast. 'Vorig jaar zijn we ook met de brik van je vader naar de stad gereden en we hebben toen een leuke dag gehad. We hebben nog zo gelachen om Gerrie Bontje, het zoontje van jullie knecht, die dolblij was met zijn jonge konijntje en hem toen uit zijn handen liet glippen.'

'Ja, vervelend voor Gerrie, want een bleke stadsjongen die het konijntje ving, ging er met het beestje vandoor.'

'Een beetje gemeen, vond ik toen,' herinnert Lientje zich, 'maar we hebben toch erg gelachen om het beteuterde gezicht van Gerrie.'

'Weet je dat Gerrie toen van mijn vader een nieuw konijntje gekregen heeft?'

'Vond hij het zo zielig voor hem?'

'Kennelijk wel. Zijn vader heeft toen nog een hok voor het beest getimmerd. Gerrie noemde het konijn Flap en heeft maar een klein stukje van het beestje gegeten toen het met de kerst geslacht werd.'

'Ik heb Lientje gevraagd om vrijdag met onze brik mee te rijden naar de lammermarkt,' zegt Heintje als ze 's avonds zitten te eten.

Moeder Dien kijkt bedenkelijk en vraagt waarom Lientje niet meerijdt met de brik van Gerrit Kroos, waar haar vader werkt.

Heintje haalt zijn schouders op ten teken dat hij het niet weet.

Vader Koos kijkt zijn vrouw met gefronste wenkbrauwen aan,

maar zegt niets. Hij weet zo al waar de schoen wringt. Heintje moet van haar omgaan met kinderen van rijke boeren. In tegenstelling tot de gewoonte in de streek is zij het die de meeste invloed heeft op de beslissingen in haar gezin. Koos Borgman is een goedgezind en het is wel duidelijk dat zijn huwelijk met Dien destijds niet uit liefde tot stand is gekomen, maar door de dikte van vooral haar portemonnee. Boerin Dien heeft wat men noemt 'de broek aan'.

'We moeten er toch voor zorgen dat onze jongens met kinderen van boeren omgaan, Koos,' zegt ze 's avonds. 'Over onze oudste maak ik me minder zorgen, want hij bemoeit zich nauwelijks met de kinderen van arbeiders en knechten.'

'Waar maak jij je toch druk om, Dien?' vraagt Koos hoofdschuddend. 'Het zijn kinderen!'

'Weet ik wel, maar Heintje is bijna voortdurend in de buurt van die Lientje de Vree. Ik heb gehoord dat ze hem op school "meidengek" noemen, omdat hij altijd in de bres springt voor dat meisje.'

'Laten we maar pap eten, bidden en naar bed gaan, vrouw. Je maakt je druk om niks!'

In het dorp is genoegzaam bekend hoe de verhouding tussen de echtelieden op Zuiderhove is. Koos vinden ze een aardige kerel, maar Dien is met haar 'zure smoel' niet erg geliefd. Vooral aan het stugge en bazige karakter van de boerin hebben ze een hekel. Bijnamen zijn gemeengoed in het dorp, en de boerin van Zuiderhove moet het doen met de niet zo vleierende betiteling 'IJzeren Dien'.

Als het gezin De Vree voor de avondboterham om de tafel geschaard zit, zegt Lientje: 'Heintje Borgman heeft gevraagd of ik vrijdag op hun brik mee wil rijden naar de lammermarkt in de stad.'

'Dat is aardig van Heintje, maar vindt IJzeren Dien dat wel

goed?’ Evenals veel dorpelingen weet Leen de Vree dat de boerin van Zuiderhove het nogal hoog in haar bol heeft wat de omgang van haar jongens betreft.

‘Ik heb vorig jaar ook al meegereden,’ reageert Lientje. ‘De vader van Heintje was toen heel aardig en maakte grapjes.’

‘Dat zie ik Gerrit Kroos nog niet doen,’ zegt vader Leen, ‘hij neemt nooit kinderen mee op zijn brik.’

‘Nee, zeg dat wel! Die baas van jou is een hork,’ vindt moeder Anna, maar dan schrikt ze van haar eigen woorden waar de kinderen bij zijn. Het gezegde: ‘Wiens brood men eet, diens woord men spreekt’, kent ze maar al te goed.

Gelukkig reageren de kleintjes niet. Ze begrijpen het woord ‘hork’ kennelijk niet.

Vrij van school, mooi weer en een fijne dag op de lammermarkt. De kinderen kunnen hun geluk niet op. Zij die met boer Borgman mee mogen rijden, zijn helemaal in hun sas, want de boer is een hartelijke man. Hij zet, evenals vorig jaar, een mandje appels in de laadbak van de brik.

‘De mand moet leeg zijn als we op de lammermarkt aankomen, hoor!’ roept hij lachend en de kinderen hebben daar niet de minste moeite mee. Het verhoogt de stemming en al smullend van de appeltjes zingen zij het hoogste lied. De mensen in de eerste straten van de stad staan lachend stil en klappen in hun handen. In hun ogen lijkt de boerenbrik nu meer op een echte janplezier.

Boer Borgman heeft zijn zin, want het mandje is helemaal leeg als ze op de lammermarkt aankomen. Natuurlijk gaan ze eerst naar de lammeren kijken, maar die zien ze thuis ook. Ze vinden het gedeelte waar kleinvee verhandeld wordt, veel leuker. Vooral de jonge konijntjes zijn in trek. Van de handelaren mogen de meisjes de beestjes aaien, maar van hen wordt wel verwacht dat ze de jongens verleiden er eentje te kopen. Gerrie Bontje, het

zoontje van Cors Bontje die knecht is op Zuiderhove, waagt zich niet meer aan zo'n avontuur. Vorig jaar had hij van moeizaam gespaarde centjes een klein konijntje gekocht, maar toen hij het beestje, dat hevig spartelde, uit zijn handen liet glijpen, was hij het meteen kwijt ook. Een stadsjongen ving het beestje en ging ermee aan de haal.

Kees Flens, de zoon van de slachter, wil een stel kuikens kopen. Over de prijs zijn ze het al gauw eens.

'Heb je een mand bij je?' vraagt de verkoper.

'Een mand?'

'Ja, een mand. Je kunt die kuikens toch niet in je zak stoppen!'

Nee, daar heeft Kees niet aan gedacht. Met het geld in zijn hand staat hij de verkoper besluiteloos aan te kijken.

'Stop ze onder je pet, Kees!' roept Bertie van de timmerman en met die opmerking heeft ze de lachers op haar hand. Toch kan Kees niet kwaad worden op Bertie. Het is een publiek geheim dat Kees een oogje op haar heeft.

Als de kinderen een ijscoman ontdekken, spreken ze hun laatste centjes aan. Heintje koopt er twee en geeft er een aan Lientje. Een dankbare glimlach is zijn beloning.

En dan is het alweer halftwaalf en haasten ze zich naar de stalting waar brik en paard gestald worden. Het is wederom een vrolijk gezelschap dat tevreden huiswaarts keert.

'Was het leuk?' vraagt vader Leen 's avonds en Lientje knikt enthousiast.

'Hartstikke leuk! Op de brik hebben we met z'n allen een mandje appeltjes leeg gegeten en toen we de stad in reden, zongen we zo vrolijk dat de mensen in de straat stopten en in hun handen klaptten. En op de lammermarkt...'

'Ja, straks maar weer verder vertellen, Lientje,' onderbreekt moeder Anna haar. 'We gaan nu eerst bidden en eten.'

Ze vouwen allemaal hun handen en als vader Leen de eerste helft van het Onzevader voorbidt, maken de anderen het gebed

af. Na het '... en leid ons niet in bekoring, maar verlos ons van het kwade. Amen,' scheidt moeder de borden vol met aardappelen en groenten uit eigen tuin en giet er een lepeltje reuzel overheen. Het is een karig maal, maar ze hebben honger en eten hun bord leeg. Voor de jongste prakt moeder aardappelen en groenten tot er met een lepeltje reuzel een soort papje ontstaat. Lientje is het oudste meisje en voert haar kleine zusje.

'Zit jij weer te piezelen,' zegt moeder tegen Antje, die altijd als laatste haar bord leeg heeft. De anderen likken hun bord schoon, zodat moeder de pap kan uitdelen. 'Met jouw getreuzel kan ik geen rekening houden, hoor!' zegt Anna en ze stort een pollepel pap op het restant aardappelen en groente op het bord van haar 'piezelende' dochtertje.

'Wat doet u nou, moe? U zag toch dat ik nog niet klaar was.'

'Vieze varkens worden niet vet,' is het weerwoord van moeder.

Voordat ze na het eten bidden, mag Lientje haar verhaal over de lammermarkt afmaken.

Zoon Rens van veertien is kennelijk een beetje jaloers, want hij wil weten wie er allemaal meegegaan zijn.

'Jouw liefje zal er niet meer bij geweest zijn, want kinderen van jouw leeftijd moeten werken,' lacht vader.

'Ik heb er ook geen tijd voor en had zeker niet met dat grut mee willen gaan,' reageert Rens.

'Al had je wel gewild, dan nog had je van Harm Does geen vrij kunnen krijgen,' mengt moeder Anna zich in de discussie. Ze is blij dat haar oudste zoon een baantje als krullenjongen bij de timmerman heeft. Hij leert zodoende het vak en brengt nog een centje binnen ook, al is het niet veel.

Harm van der Does heeft een goedlopend timmerbedrijf en alle timmerklussen in het dorp worden door hem en zijn knecht uitgevoerd. In het dorp heet hij Harm Does, want tussenvoegsels zijn te lang, dus worden ze weggelaten. Harm mag nog van geluk spreken dat hij geen bijnaam heeft, want daar zijn de dorpelein-

gen ook goed in. Vooral als er mensen zijn met een achternaam die veelvuldig voorkomt in het dorp. Bijnamen als 'dikke Piet', 'rooie Tinus' en 'schele Chris' zijn er voorbeelden van. De bijnamen worden doorgetrokken in hun kinderen, want zo kent men 'Jan van dikke Piet' en 'Gerrit van rooie Tinus'. Die Jan wordt ook wel 'Jan van Piet van Koze' genoemd, zodat niet alleen vader Piet, maar ook opa Koos een rol speelt in de benaming die duidelijk moet maken over welke Jan men het heeft. Als gezegd wordt: 'Ik ga even iets halen bij Koos van Gerrite', dan weet iedereen welke winkelier er bedoeld wordt.

Het verdriet van Harm van der Does is, dat hij een achterlijke zoon heeft, die wat ouder is dan krullenjongen Rens de Vree. Hij heet Henk van der Does, maar de genadeloze dorpsjeugd noemt hem 'gekke Henkie'. Doorgaans scharrelt hij wat rond in het timmerbedrijf van zijn vader. Hem is zo goed en zo kwaad als dat gaat te kennen gegeven dat hij niet in de buurt van zagen, beitels en ander gevaarlijk gereedschap mag komen. Rens wordt gevraagd een beetje op hem te letten. Hij heeft te doen met de achterlijke knaap en steunt hem waar hij kan. Daardoor klampt Henk zich als een klit aan Rens vast. Als kinderen van arbeiders en knechten de kap van hun klomp gestoten hebben, mag Henk er een bandje omheen spijkeren. Hij doet dat met veel overgave met het puntje van zijn tong tussen zijn tanden. Rens moedigt hem aan en helpt hem zo nodig.

Het gezin van de timmerman telt drie kinderen, want na Henk is er een gezonde tweeling geboren. Het zijn de meisjes Corrie en Bertie, die hun achterlijke broer een beetje bemoederen.

De bovenmeester van de dorpschool, Karel Graafsma, is blij dat Rens de Vree geen boerenknechtje geworden is, maar sinds kort een baantje bij de plaatselijke timmerman heeft. Daar kan hij in ieder geval een vak leren. Toch vindt hij het jammer dat een uitzonderlijk begaafde leerling als Rens niet de kans krijgt om door te leren, al was het maar een vakopleiding. Het was al

heel bijzonder dat Rens als oudste zoon de zevende en de achtste klas mocht volgen, zodat hij niet meteen na de zesde klas aan het werk hoefde.

De meester besluit er toch nog eens over te gaan praten met de ouders.

‘Meester Graafsma,’ zegt Leen de Vree verrast als het hoofd van de dorpschool voor de deur staat. Hij heeft zelf nog, evenals zijn vrouw Anna, bij de bovenmeester in de klas gezeten en kijkt hoog tegen hem op.

‘Ik wil toch weer eens met jou en Anna praten over Rens, Leen,’ verklaart hij zijn komst.

‘Kom binnen, meester,’ zegt Leen, en tot zijn vrouw: ‘Anna, meester Graafsma wil met ons praten.’

Evenals haar man is ook zij verrast en vereerd door het hoge bezoek. Ze was nog met de vaat bezig, dus droogt ze haar handen af aan haar schort en schudt de meester beleefd de hand. ‘De koffie is klaar, ik zal zo inschenken, meester.’

‘Dat is goed, Anna. Ik zei al tegen Leen dat ik weer eens met jullie wil praten over Rens. Jullie weten dat de rapporten van Rens door de jaren heen steeds erg goed waren, mede daarom mocht hij ook de zevende en de achtste klas doen. Hij was een van mijn beste leerlingen en ik vind het nog steeds jammer dat hij niet doorleert.’

‘Daar hebben wij met vijf kinderen geen geld voor, meester,’ zegt Leen.

‘Dat begrijp ik, Leen,’ zegt de meester, ‘maar daarom vind ik het nog wel jammer! Gelukkig is hij geen boerenknecht geworden, maar heeft hij een baantje bij de timmerman. Dat zou echter een goede start zijn voor een gerichte vakopleiding.’

‘Waar zou hij zo’n vakopleiding dan moeten volgen?’ vraagt Anna. ‘Hier op het dorp niet, volgens mij.’

‘Dat klopt, voor zo’n opleiding zou hij naar de stad moeten. Hij kan dan gewoon bij Van der Does blijven werken en het

geleerde in praktijk brengen, want het gaat om avondcursussen.’

‘In zomer en winter meerdere avonden per week heen en weer naar de stad lopen is geen doen, meester,’ meent Leen.

Anna valt hem bij. ‘Zo’n cursus kost geld en hij zou ook nog een fiets moeten hebben. Het spijt me, meester, maar dat kunnen wij echt niet betalen.’

‘Ik weet het, mensen, maar het laat mij niet los. Kinderen van welgestelde ouders krijgen alle kansen, of ze nu kunnen leren of niet, en voor een bolleboos als Rens zijn de kansen nihil.’

Nog dagen na zijn bezoek aan de familie De Vree laat het meester Graafsma niet los dat Rens bij gebrek aan geld niet kan doorleren. Een probleem waarvoor hij niet een-twee-drie een oplossing weet... Of toch?

Graaf Johan van Dinther en Ommeland is een verwoed schaker, en sedert hij gehoord heeft dat het hoofd van de dorpschool zijn passie deelt, weet hij hem te vinden. Ze zijn inmiddels vrienden geworden en geregeld komt meester Graafsma bij de graaf en spelen ze hun partijen met vuur.

Ze zijn aan elkaar gewaagd en als de partij door remise of winst van een van beiden afgelopen is, drinken ze nog een goed glas wijn in de salon van het eeuwenoude kasteel Leehorst en praten over van alles en nog wat. Nieuwtjes, politiek en ook dagelijkse gebeurtenissen komen aan de orde. Natuurlijk maken de dagelijkse bezigheden van Karel Graafsma deel uit van die gedachtewisseling.

‘Heb je vaak uitblinkers in je klas, Karel?’ vraagt graaf Johan op een keer.

Karel knikt, maar schudt ook zijn hoofd.

‘Vaak is een groot woord, Johan, maar af en toe komt het voor. Een van die uitblinkers is Rens de Vree. Als die zou kunnen doorleren, zou hij tot grote hoogte kunnen stijgen.’

‘Maar waarom gaat hij dan niet doorleren?’ wil Johan weten.

Karel schuift duim en wijsvinger over elkaar ten teken dat het een geldkwestie is. ‘Rens komt uit een gezin van vijf kinderen en zijn vader is boerenknecht. Het voorland van Rens zou normaliter ook het boerenwerk zijn, maar gelukkig heeft hij een baantje bij de timmerman van het dorp.’

‘Waarom gelukkig?’

‘Omdat dat de mogelijkheid biedt om in de avonduren een vakopleiding te volgen. Hij zou naar mijn mening op zijn sloffen het diploma bouwkundig tekenaar kunnen halen.’

‘Is zo’n cursus duur?’

‘Dat valt wel mee, maar zulke cursussen worden niet in ons dorp gegeven, dus moet hij in zomer en winter minstens drie avonden per week heen en weer naar de stad lopen, en dat vinden de ouders een te grote opgave voor die jongen.’

‘Een fiets zou dus uitkomst bieden?’

‘Ja, maar voor die ouders onbetaalbaar.’

‘Je zegt dat die Rens bij Van der Does werkt. Hem heb ik gevraagd het interieur van mijn paardenstal te vernieuwen. Als hij die Rens eens meeneemt, zal ik met hem en zijn baas praten. Ik wil best wat nuttigs doen voor het dorp, en als ik jou zo beluister zou een financiële ondersteuning van die bolleboos van jou goed besteed zijn.’

‘Dat zeer zeker, Johan!’

Tevreden met de toezegging van zijn schaakvriend keert meester Graafsma huiswaarts. Wel weet hij dat de graaf er geen boterham minder om zal hoeven eten, want de familie Van Dinther en Ommeland bulkt van het geld.

‘We moeten morgen voor een vrij grote klus naar kasteel Leehorst, Rens,’ zegt Harm van der Does als het werk er voor die dag op zit.

‘Mag ik mee, baas?’ vraagt Rens. Hij is als klein jongetje wel eens in de buurt van het kasteel geweest, maar nog nooit erin.

‘Je mág niet alleen mee, maar je móét, want ik heb een derde handje nodig om planken vast te houden als ik ze moet inkorten. Vind je het leuk?’

‘Ja, dat wel. Ik ben er nog nooit binnen geweest.’

‘We komen echt niet verder dan de paardenstal, hoor!’ tempert Harm zijn enthousiasme een beetje. Hij heeft schik in zijn parmantige en leergierige knechtje. ‘We beginnen morgen om zeven uur en dan moet je er zijn.’

‘Ik zal zorgen dat ik er op tijd ben, baas.’ Rens zwaait een keer en holt dan naar huis.

‘Als nu je vader nog komt, kunnen we eten,’ zegt moeder Anna zodra Rens binnenkomt.

‘O, daar komt hij al,’ ziet Rens. ‘Dag pa.’

‘Dag timmerman,’ lacht vader Leen. ‘Heb je fijn gewerkt vandaag?’

‘Dat wel, maar morgen wordt het nog leuker.’

‘Hoezo?’

‘We moeten een klus doen op het kasteel.’

‘Zo! Dat is niet mis,’ reageert vader. Ze schuiven allemaal aan tafel, bidden en vallen op de boterhammen aan die moeder voor vader en de grotere kinderen heeft klaargemaakt. Het zijn wisselende stapeltjes op het geblokte zeil van de keukentafel. Vader Leen heeft de hoogste stapel en naarmate de kinderen jonger zijn, worden ze kleiner.

Als het brood tot de laatste kruimeltjes is opgegeten, wordt er nog even nagetafeld. Dat Rens de volgende dag naar het kasteel gaat, spreekt vooral tot de verbeelding van de kinderen.

‘Je moeder en ik hebben de oude graaf nog gekend,’ zegt vader Leen. Lientje en haar wat jongere zusje Antje hangen aan zijn lippen, want de bewoners van het kasteel zijn voor hen een soort sprookjesfiguren.

‘Toen de oude graaf overleed,’ gaat vader verder, ‘was het zoon Johan van Dinther en Ommeland die daar de scepter zwaaide en

nog zwaait. Hij is getrouwd met gravin Belinda van Lenschot en ze hebben twee kinderen.'

'Hoe weet u dat allemaal, pa?' wil Rens weten.

'De stalknecht, Gijs Ophof, heeft het me verteld. De oudste, Josine, en haar broertje Casper worden dagelijks met een koetsje van het kasteel naar een speciale school in de stad gebracht en 's middags weer opgehaald.'

'Wat deftig!' vindt Antje. 'Ik zou ook weleens in zo'n koetsje naar school gebracht willen worden.'

'Maar eerst gaan we afruimen en afwassen,' lacht moeder.

De volgende morgen gaat Rens vroeg op stap, want hij wil op tijd bij het kasteel zijn. Het is een windstille dag en de zon schijnt uitbundig, maar als hij de oprijlaan van het kasteel bereikt heeft gaat de zon schuil achter de naar elkaar groeiende takken van de hoge bomen die aan weerszijden van de laan staan. Rens is ooit in de buurt van het kasteel geweest, maar nog nooit zo dichtbij als vandaag. De laan lijkt hem een soort toegangspoort tot een sprookjesachtig slot uit de middeleeuwen, waar meester Graafsmā zo boeiend over kon vertellen.

'Zo, je bent goed op tijd, Rens,' zegt Harm Does tevreden. 'We gaan voor de laatste instructies eerst even naar het kantoor van huismeester Siert Bos.'

De graaf zelf heeft in een zijvleugel van het kasteel een stijlvol ingericht kantoor van waaruit hij zijn zaken in binnen- en buitenland bestiert. De dagelijkse gang van zaken op het kasteel laat hij over aan zijn huismeester.

Siert overhandigt Harm de bouwtekening van het nieuwe interieur van de paardenstal. Harm heeft de tekening al eerder gezien en op basis daarvan zijn offerte gemaakt en na goedkeuring de benodigde materialen afgeleverd.

'Is er veel aan veranderd, Siert?' vraagt Harm.

Siert schudt zijn hoofd. 'De graaf heeft een paar kleinigheden

veranderd, maar die hebben voor jou geen consequenties.’

‘Dan gaan we aan de slag, Rens,’ zegt de timmerman en ze voegen de daad bij het woord.

Het karwei in de paardenstal van het kasteel is nogal omvangrijk, maar na een paar dagen komt er al wat schot in.

Dat ziet ook de graaf als hij zelf eens komt kijken hoe de werkzaamheden vorderen.

‘Ik kan al een beetje zien hoe het gaat worden als het klaar is, Van der Does,’ zegt de graaf met een tevreden gezicht. ‘Je hebt ook een flinke hulp, zie ik.’

‘Dat is Rens de Vree, meneer.’

‘Juist, ja.’ De graaf krijgt denkrimpels in zijn voorhoofd, want hij herinnert zich dat meester Karel Graafsma met hem over die jongen gesproken heeft.

‘Wil jij het vak leren, Rens?’ vraagt de graaf en Rens knikt ijverig.

‘Dan moet je zeker nog wat cursussen volgen?’ vraagt de graaf verder.

Rens krijgt een kleur en weet niet hoe hij op de woorden van de graaf moet reageren. De timmerman komt hem te hulp.

‘Rens heeft er de hersens voor, meneer de graaf, maar hij komt uit een groot gezin en voor doorleren of cursussen is helaas geen geld.’

‘Zou jij zelf wel cursussen willen volgen, jongeman?’ wil de graaf weten en wederom knikt Rens ijverig.

De graaf richt zich nu tot de timmerman, en hij veronderstelt dat die wel weet welke opleiding haalbaar is voor zijn knechtje. Karel Graafsma, bij wie de jongen in de klas gezeten heeft, noemde bouwkundig tekenaar, maar hij wil het graag ook uit de mond van de timmerman of Rens zelf horen. Hij neemt de timmerman even apart en vraagt het hem.

‘Als Rens de kans krijgt, acht ik hem ruimschoots in staat het diploma bouwkundig tekenaar te halen, meneer de graaf,’ zegt

de timmerman stellig.

‘Eenzelfde mening heb ik ook gehoord van mijn schaakvriend, meester Graafsma. Hem heb ik gezegd dat ik de financiering van de opleiding van Rens wel voor mijn rekening wil nemen.’

‘Dat is voor Rens een geschenk uit de hemel, meneer de graaf.’

‘Goed, Van der Does, ik zal mijn huismeester vragen het te regelen, dan draag ik ook mijn steentje bij aan de ontwikkeling van een veelbelovende jongen.’

‘De familie De Vree zal u er dankbaar voor zijn, meneer,’ zegt Harm.

‘Wacht nog maar even met het informeren van de jongen en zijn familie tot Siert Bos met een concreet voorstel komt.’

Als Harm terugkomt in de paardenstal ziet hij Rens met een rood hoofd in gesprek met Josine, het dochtertje van de graaf.

‘Zo Rens, hoog bezoek!’ lacht Harm.

‘Flauw, hoor!’ reageert het gravinnetje, dat ongeveer de leeftijd van Rens heeft. Ze kent de timmerman al langer, want die doet af en toe een klus op het kasteel.

Hoewel hij nogal uit het lood geslagen is door de komst van het deftige meisje, kan Rens geen oog van haar afhouden. Ze verschilt dan ook hemelsbreed met de meisjes op het dorp. Die lopen met strakke jakken en zwarte kousen in wit geschuurde klompen. Het gravinnetje heeft een mooie jurk met linten en strikken aan en haar voeten steken in sierlijke laarsjes.

‘Heb je nog iets bijzonders meegemaakt op het kasteel, Rens?’ vraagt vader Leen als hij die avond thuiskomt.

‘Nou en of,’ reageert Rens. ‘Josine, de dochter van de graaf, kwam kijken en vroeg hoe het ging.’

‘Hoe zag ze er dan uit, Rens?’ wil vooral Antje weten. Alles wat te maken heeft met het kasteel en zijn bewoners prikkelt haar fantasie.

‘Het is net een soort prinsesje, zoals je weleens op plaatjes ziet. Ze droeg een witte jurk met gekleurde linten en strikken en ze liep op sierlijke laarsjes.’

‘Zo te horen was je nogal onder de indruk van dat gravinnetje, Rens,’ lacht vader Leen. ‘Vergeet haar maar, jongen, want meneer de graaf zal later wel een jonkheer of baron achter de hand hebben.’

Als de kinderen naar bed zijn, zegt Leen tegen zijn vrouw Anna: ‘Ik vroeg vanavond aan Rens of hij op het kasteel iets bijzonders had meegemaakt, maar ik had zelf ook een nare ervaring met Gerrit Kroos. Wat is dat toch een gemene kerel!’

‘Wat deed hij dan?’ wil Anna weten.

‘Hij had ruzie met zijn vrouw en ik was daar getuige van, overigens zonder dat ze me opmerkten. De boerin is altijd aardig en met haar krijg je niet zo gauw ruzie, maar Gerrit is heel vervelend voor het vrouwelijke personeel.’

‘Daar gaat de boerin toch over?’

‘Juist daarom. Zij weet en ik weet ook, dat het verloop van het vrouwelijke personeel op de hoeve nogal groot is door het miselijke gedrag van die gruisige boer.’

‘Valt hij de meisjes lastig?’

‘Meer dan eens.’

‘Heb jij dat zelf al eens gezien?’

‘Soms, en de meisjes klagen hun nood bij mij, omdat ze er met de boerin niet over durven praten. Ik kalmeer hen dan een beetje, maar ik ben niet in de positie om de boer ter verantwoording te roepen, hoewel hij het niet te bont moet maken.’

‘Je moet je er maar niet al te veel mee bemoeien, Leen. Doe je dat wel, dan is de kans groot dat die lompe boer jou de bons geeft. De banen liggen niet voor het oprapen.’

‘Ik weet het, meissie. Kom, laten we maar gaan slapen.’

Seizoenen komen en seizoenen gaan. In de herfst vallen de bladeren en in de winter pieken de kale takken van de bomen de grauwe of blauwe lucht in. Een harslaagje beschermt de knoppen van bomen en heesters tegen de strengste vrieskou, maar als het in het voorjaar weer langer licht blijft en de temperatuur gesta dig oploopt, smelt de hars en barsten de knoppen open. Blad of bloem ontvouwt zich en verwisselt het grauwe uiterlijk van de natuur voor een oase van licht en kleur.

Het is in dat mooie seizoen dat de twaalfjarige Lientje de Vree en Heintje Borgman van school gaan om ruimte te maken voor een nieuwe generatie boerenkinderen, die de eerste klas onder leiding van juffrouw Dora Hoekstra zal bevolken. Het overwegend katholieke dorp kent vele grote gezinnen en meestal worden de kleintjes door een oudere zus of broer meegenomen naar school. Het is voor de allerkleinsten die voor het eerst van hun leventje naar school gaan, een geruststellende gedachte dat de grote zus of broer in hetzelfde gebouw is, want ze vinden het maar eng en er wordt menig traantje gelaten.

Als voor Lientje de laatste schooldag is aangebroken, krijgt zij van moeder Anna een opdracht mee.

‘Je moet de meester bedanken voor het genoten onderwijs,’ zegt ze. Lientje knoopt het in haar oren.

Het wordt voor de hoogste klas een bijzondere dag. De ruimten onder het blad van de schoolbanken worden leeggehaald en de boekjes netjes op stapeltjes, soort bij soort, gelegd. Dan worden de smoezelige omslagen verwijderd en vervangen door nieuwe kaften, want ze moeten nog een poosje mee. De catechismussen zijn het meest beduimeld, want die worden bijna dagelijks mee naar huis genomen om de antwoorden op de gestelde vragen voor de eerstkomende godsdienstles uit het hoofd te leren. Kennis van de vakken als rekenen en taal is belangrijk, maar godsdienstlessen zijn het allerbelangrijkst. In de vierde les van de catechismus wordt de zondeval van de engelen beschre-

ven. Er zijn goede en slechte engelen. De goede engelen beschermen ons naar ziel en naar lichaam en helpen ons tijdens ons leven en in het uur van onze dood. Het zijn onze engelbewaarders. Met de slechte engelen wordt niet zachtzinnig omgesprongen, blijkens het antwoord op vraag 14 of alle engelen goed en gelukkig gebleven zijn. Nee, 'niet alle engelen zijn goed en gelukkig gebleven; vele hebben gezondigd en zijn voor eeuwig in de hel gestort.' Geen halve maatregel dus!

Niet veel beter vergaat het de gewone sterveling, want op vraag 82 welke straf wij verdienen door de doodzonde luidt het antwoord: 'Door de doodzonde verdienen wij de eeuwige straf van de hel.' Voor de dagelijkse zonden is de straf wat milder, hoewel een tijdelijk verblijf in het vagevuur niet erg aantrekkelijk is.

Lientje is blij niet dagelijks meer te moeten worstelen met al die vragen en antwoorden, waarvan sommige haar schrik aanjagen. Vooral de straf in de hel en het vagevuur boezemen haar angst in. Daarom probeert ze angstvallig zonden te vermijden, want de consequentie kan groot zijn. Eeuwig branden in de hel is vreselijk en onbegrijpelijk. Eeuwig is altijd, er komt nooit een einde aan het lijden. Boeven die mensen bestelen of doden, krijgen soms lange gevangenisstraffen, maar er komt een einde aan de straf. Katholieken die zonder volmaakt berouw een doodzonde hebben begaan, wacht eeuwig branden. Hoe dat mogelijk is begrijpt ze niet zo goed, want de straf gaat in als je dood bent en dan kan het vuur nog zo heet zijn, maar je voelt er niks meer van. Het stelt haar enigszins gerust, maar een raadsel blijft het.

'Heb je geen zin meer, Lientje?' haalt meester Graafsma haar uit haar gepeins. 'De boekjes zijn nog niet allemaal gekaft, hoor!'

Geschrokken gaat ze door en als al het werk gedaan is, leest de meester nog een mooi verhaal voor en dan mogen ze naar huis.

Als Lientje afscheid neemt van de bovenmeester brengt zij de opdracht van haar moeder in praktijk en zegt: 'Bedankt voor het

genoten onderwijs, meester.'

'Graag gedaan, hoor Lientje! Ik hoop dat je in je verdere leven net zo oppassend blijft als op school.'

De kinderen uit het gezin van Leen en Anna de Vree zijn de enigen die zó netjes afscheid nemen. De andere kinderen rennen weg en zeggen niets. Vorig jaar was hij al zo aangenaam getroffen toen Rens de Vree hem met dezelfde woorden bedankte.

Lientje kan goed leren, maar haar broer Rens spant toch de kroon. De meester is blij dat hij tijdens zijn schaakpartij van de vorige week van de graaf hoorde dat Rens met ingang van het nieuwe schooljaar zal kunnen doorleren. Weliswaar moet dat in de avonduren gebeuren, maar dat heeft hij zelf, toen hij leerde voor zijn hoofdakte, ook gedaan. Hij is zijn schaakvriend dankbaar dat die de avondstudie van Rens financieel mogelijk gemaakt heeft. Zelf kon hij de ouders nog blij maken met een tweedehandsfiets, die hij voor weinig geld voor Rens kon kopen. De zeven kilometer die drie keer per week heen en terug moeten worden overbrugd, zijn voor een gezonde jongen als Rens goed te doen.

Doorleren na de lagere school is er voor de doorsnee dorpsjeugd niet bij. Er zijn wel enkele uitzonderingen. Een tweetal boerenzoons gaat naar het kleinseminarie om voor priester te studeren, en een zoon van de dokter gaat naar de hbs in de stad. Jongens worden meestal boerenknecht en meisjes dienstbode.

'We zullen voor jou een baantje moeten vinden,' zegt moeder Anna als Lientje enkele weken van haar vrijheid heeft mogen genieten.

'Wel een beetje dicht bij huis, vrouw,' waarschuwt vader Leen. Hij moet er niet aan denken dat zijn oudste dochter van nog geen dertien al voor dag en nacht ergens in betrekking gaat.

'Het liefst heb ik een dienstje bij boer Borgman op Zuiderhove, moe,' spreekt Lientje haar voorkeur uit.

'Bij IJzeren Dien?' vraagt moeder met een bedenkelijk ge-

zicht. Evenals vele dorpelingen heeft ze het niet zo op de zure en bazige boerin van Zuiderhove. ‘Er zijn toch wel andere boerderijen in de buurt waar we eens kunnen vragen of ze een meisje nodig hebben!’

‘Maar Zuiderhove is vlakbij en de boer is een aardige man,’ probeert Lientje haar keuze te verdedigen. Ze bedoelt eigenlijk dat ze zoon Hein zo’n aardige knul vindt en daarom graag op Zuiderhove gaat werken. De zure boerin neemt ze dan maar op de koop toe.

‘Hoe kom je op het idee dat ze daar wel een meisje zouden kunnen gebruiken?’ vraagt Anna.

‘Ik heb van Hein gehoord dat hun eerste meid, Bep de Wilde, geregeld last heeft van haar rug en graag een hulpje zou hebben voor de was en het spoelen van het melkgerei en ander bukkend werk.’

‘Wil jij als wasmeisje op Zuiderhove gaan werken?’ vraagt vader Leen en hij trekt diepe rimpels in zijn voorhoofd. Op Leezicht, de hoeve van de gruiزية boer Gerrit Kroos, wordt naast het doen van de was minimaal twee keer per dag het melkgerei gespoeld en dat doet de tweede meid, die minstens vijf jaar ouder is dan Lientje. Voor zijn kleine meisje vindt hij het werk dan ook veel te zwaar.

‘Besef jij wel wat het werk van een wasmeisje inhoudt?’ vraagt hij.

‘Natuurlijk. De was doen en melkimmers spoelen en zo,’ reageert Lientje. ‘Zo zwaar is dat niet, hoor!’

‘Maar wel voor een meisje van nog geen dertien,’ houdt vader vol.

‘Ik kan wel tegen een stootje, hoor pa!’ Lachend stroopt Lientje haar mouwen op en toont haar spierballen.

‘Het lachen zal je wel vergaan, meissie.’ Leen schudt zijn hoofd en vindt het plan van zijn dochter maar niks.

‘Er zijn toch wel andere dienstjes te krijgen dan wasmeisje bij

een boer, Anna?’ vraagt hij aan zijn vrouw.

‘Ja Leen, maar dat zijn meestal dienstjes voor dag en nacht en daar ben jij ook niet voor.’

‘Dat is zo, maar dagmeisje bij de bakker, de smid of de meelhandelaar kan toch ook! Ik vind echt alles beter dan wasmeisje bij een boer.’

Het enige voordeel van Zuiderhove is dat Koos Borgman een fatsoenlijke kerel is, bedenkt hij dan, maar als ze elders terecht komt is ze wellicht overgeleverd aan de lusten van de boer of zijn zoons. Zijn eigen boer is zo’n wellusteling.

Enkele dagen later moet Leen denken aan het gesprek met zijn oudste dochter. Het dienstmeisje op Leezicht, Toosje Gielen, is op staande voet ontslagen. De reden: ze gaf boer Gerrit Kroos een klap in zijn gezicht toen hij haar lastigviel. Toosje is niet bepaald knap te noemen, maar ze heeft een heel mooi figuurtje en dat heeft boerin Ada allerm minst. Gerrit maakte weer eens misbruik van zijn positie en werd handtastelijk. Na de klap kon Toosje haar biezen pakken, want Gerrit was en is goed in het bedenken van redenen om zijn beslissing te rechtvaardigen. Leen weet dat de boerin meerdere keren ruzie met haar man heeft gehad over diens omgang met het vrouwelijke personeel. Zijn besluit om Toosje te ontslaan druist in tegen de regels van de verschillende verantwoordelijkheden van de boer en de boerin. De boer is verantwoordelijk voor het mannelijke en de boerin voor het vrouwelijke personeel. De boerin voelt goed aan wat er gebeurd is en heeft Toosje twee maanden loon meegegeven en haar verontschuldigen aangeboden voor het gedrag van haar man.

Weer een slachtoffer van die onverlaat. Leen begrijpt niet waar de hufter het lef vandaan haalt een meisje aan te randen en haar vervolgens te ontslaan als ze zich verdedigt. Hij zou die Gerrit, met wie hij vroeger in dezelfde klassen op school gezeten

heeft, wel een pak rammel willen geven, maar de banen liggen niet voor het oprapen, dus hij moet zich inhouden. Op school was de boer al een gemeen joch.

Naatje van Vlijmen is het nieuwe meisje op Leezicht. Leen verbaast zich erover dat er nog altijd meisjes zijn die op de hoeve van Gerrit Kroos willen werken. Het moet toch ook tot hen zijn doorgedrongen wat voor een smeerlap de boer van Leezicht is. Naatje is niet alleen erg knap, maar ze heeft bovendien een prachtig figuurtje. Leen vreest het ergste voor het kind, want met haar zestien jaren is ze niet veel meer dan dat. Gerrit zou vaderlijke gevoelens voor het kind moeten voelen, maar die gevoelens kent hij niet. Leen stoort zich aan de gruiszige blik, waarmee hij het meisje als het ware uitkleedt.

Als op een morgen de boerin even een boodschap is gaan doen, ziet Gerrit zijn kans schoon. Dat merkt Leen heel duidelijk, want er klinkt gegil in het achterhuis. Hij laat alles uit zijn handen vallen en rent erheen. Wat hij daar ziet, verbijstert hem. De boer staat met zijn broek op zijn hielen achter Naatje en heeft haar in zijn greep, zodat ze geen kant op kan als hij haar wil verkrachten.

‘Blijf met je gore poten van dat kind af, man!’ roept Leen.

Gerrit schrikt en laat het meisje los.

‘Waar bemoei jij je mee!’ briest hij. ‘Pak je spullen maar en donder op!’

‘Dat was ik al van plan, smeerlap,’ zegt Leen snerend. En tot Naatje, die huilt van ellende: ‘Kom maar mee naar buiten, kindje, en ga dan maar naar huis, want hier is het niet meer veilig voor jou. Ik loop straks wel even bij je moeder langs om te vertellen wat er voorgevallen is.’

Leen heeft medelijden met het kind, maar dan dringt het tot hem door dat hij zelf ook brodeloos op straat staat.

HOOFDSTUK 2

‘Waar kom jij nou vandaan?’ vraagt Anna als haar man op een ochtend op een ongebruikelijk uur thuiskomt.

‘Ik heb bij Gerrit de zak gekregen!’

‘Ben je ontslagen?’ Anna krijgt een wanhopige blik in haar ogen. Ze krijgt visioenen van nood en ellende.

‘Als die hufter me niet ontslagen had, was ik zelf wel opgestapt.’

‘Vertel dan eens wat er gebeurd is, Leen.’

‘Dat is gauw verteld, lieverd. Zo bont als die smeerlap het vandaag maakte is nauwelijks met woorden te beschrijven.’

‘Viel hij het nieuwe dienstmeisje lastig?’

‘Ja, en niet zo’n beetje ook. Hij stond op het punt het kind te verkrachten toen ik op haar gegil afkwam.’

‘Kon je het voorkomen?’ Anna slaat haar handen voor haar gezicht van verbijstering.

‘Ik riep dat hij met zijn gore poten van Naatje af moest blijven en toen schrok hij en liet haar los. Ik had hem zijn speeltje afgepakt en moest mijn biezen pakken. “Donder maar op!” zei hij.’

‘Wat een schoft! En het meisje?’

‘Dat heb ik mee naar buiten genomen en gezegd dat ze maar naar huis moest gaan. Ik heb haar beloofd dat ik vanmorgen nog naar haar moeder zal gaan om te vertellen wat er gebeurd is. Het kind was helemaal van streek.’

Het pad van de liefde is ongewis, maar nooit onbegaanbaar!

Boerenzoon Hein Borgman en daggeldersdochter Lientje de Vree groeien samen op. Er ontstaat een hechte band tussen die twee als Lientje wasmeisje wordt op de kapitale hoeve van Heins vader.

De moeder van Hein is daar echter fel op tegen, ontslaat Lientje en verbiedt haar zoon verdere omgang met het meisje. Zij wil hem koppelen aan Jaan Heems, een naburige rijke boerendochter. Maar zijn vader is het niet eens met zijn dominante vrouw en heeft andere plannen!

Clemens Wisse schrijft streekromans die zich afspelen in het gebied tussen Rijn en Gouwe. Hij heeft oog voor details en de romantiek van het platteland. De Alphen-
se auteur voltooide met deze uitgave zijn 35^e roman. Eerder verschenen ook *Het dagboek van de boerin* en *De jonge weduwe van Reggezate*.

Z&K

ISBN 978 94 0190 543 5 NUR 344

9 789401 905435

www.zomerenkeuning.nl